

Grækenland

– paradoksernes land

Optakten til det græske parlamentsvalg: Ved udgangen af 2014 så Grækenland endelig ud til at være på vej ud af krisens lange ørkenvandring. Det var gennem en finansiel tilpasning uden fortilsfælde lykkedes at få balance i statsbudgetterne, og den primære budgetbalance – før rentebetalinger – havde været i overskud siden 2013. Den syv år lange recession var vendt til en – om end beskedent – vækst, og arbejdsløshedstallene faldt. Både 2013 og 2014 havde været gode år for turistbranchen, der udgør 18 pct. af den græske økonomi. Så der burde jo have bredt sig en begyndende optimisme i befolkningen – bedre tider var på vej, og alle ofrene under den lange krise havde ikke været bragt forgæves.

AF METTE KNUDSEN, AMBASSADØR I ATHEN

Hvorfor endte 2014 så med udskrivelse af det parlamentsvalg den 25. januar, som bragte venstrefløjspartiet SYRIZA til magten?

Her må man kaste et blik tilbage på den proces, som Grækenland har været igennem efter vedtagelsen af de to redningspakker i 2010 og 2012, der udløste samlede lån til landet på 245 mia. euro – lån, der er blevet fulgt af en lang række krav til landet, nedfældet i det såkaldte Memorandum of Understanding. MoU'et har to elementer: Den fiskale tilpasning og strukturelle reformer. Den første del er det som nævnt gået relativt godt med at gennemføre, på trods af at recessionen har øget byrden, og omkostningerne for den almindelige befolkning har været store. Lønmodtagere og pensionister har betalt broderparten. Mindstelønnen er sænket til omkring 600 euro, offentligt ansattes lønninger beskåret med mellem 25 og 40 pct., pensionerne ligeså. Sundheds- og uddannelsesbudgettet er skåret drastisk ned, og antallet af offentligt ansatte er faldet med ca. 200.000 (stort set alle ved frivillig afgang, dvs. pensionering, hvilket nu udgør en selvstændig udfordring for det allerede vaklende pensionssystem).¹

På reformsiden er det gået mindre godt. Et klientelistisk politisk system og en svag stat med institutioner, der i stor udstrækning er undergravet af særinteresser, er ikke et godt udgangspunkt for reformer og hurtig omstilling. Modviljen hos græske politikere mod at gå imod selv de mindste grupper af vælgere eller 'vested interests' er bemærkelsesværdig, men modstanden mod reformer er også voldsom. Fra mælkeproducenter over apotekere til læger, advokater, transportbranchen, offentligt ansatte over en bred kam – alle har været mobiliseret til modstand mod større eller mindre ændringer, der vil påvirke deres interesser.

Den voldsomme fiskale tilpasning kombineret med de manglende reformer forsinkede imidlertid ny vækst, og befolkningens utilfredshed viste sig ved Europaparlamentsvalget i maj 2014, hvor den tidligere regering af det konservative Nyt Demokrati og socialistpartiet PASOK led nederlag. Derefter blev regeringen bange for sin egen skygge. En række af de mest ihærdige reformministre blev enten fyret eller flyttet til andre ministerier, og den i forvejen svage reformproces gik stort set i stå. Samtidig forsøgte regeringen sig med en forceret tilbagevenden til de finansielle markeder og gik ud til befolkningen med et alt for rosenrødt billede af, hvor langt Grækenland var nået i sin vej ud af krisen.

Det virkede ikke. Befolkningen så langt mindre lyst på situationen. 2014 var for de fleste grækere – måske undtagen dem, der er knyttet til turistbranchen – det hidtil værste kriseår. Indkomstnedgangen slog fuldt ud igennem, hundredetusinder var langtidsarbejdsløse, og for den store græske middelklasse blev det, der slog hovedet på sømmet, gennemførelsen af den nye ejendomsskat ENFIA. Grækenland er karakteriseret ved en meget høj grad af selveje. Ud af alle græske boliger

» **Et klientelistisk politisk system og en svag stat med institutioner, der i stor udstrækning er undergravet af særinteresser, er ikke et godt udgangspunkt for reformer og hurtig omstilling.**

» På tværs af det politiske spektrum i Grækenland er der en konservatisme og et ønske om at fastholde en livsform, som ikke harmonerer godt med en liberaliseret økonomi i en globaliseret verden ...

er 76 pct. ejerboliger (i Danmark er det 63 pct.).² Hertil kommer, at det er et samfund, som er blevet hurtigt urbaniseret, og hvor langt de fleste familier fortsat ejer fast ejendom (gamle huse, marker, olivenlunde etc.) i de bjerglandsbyer og på de øer, hvor familierne oprindeligt kommer fra.³ Læg hertil, at det er et land med en meget svag velfærdsstat, især når det kommer til sociale ydelser. Det betyder, at for enhver græker er den første indskydelse, hvis man har lidt økonomisk overskud, at investere i jord og fast ejendom. Når al denne ejendom pludselig bliver inddraget i det, der skal beskattes, så betyder det et ganske betydeligt dræn på mange græske familiers likviditet. Oven i dette havde man i flere år ikke konsekvent opkrævet de tidligere ejendomsskatter, og det ophobede efterslæb skulle også betales hen over efteråret 2014. Denne meget kraftigt forstærkede ejendomsskatteopkrævning er nok det enkeltstående vigtigste element i forståelsen af, hvorfor utilfredsheden i den græske befolkning kulminerede i efteråret 2014, og hvorfor det reelt ville have været svært at undgå et parlamentsvalg, uanset om det var blevet udløst af præsidentvalget eller ej.

Hvorfor SYRIZA?

Men hvordan kan et valg, der udløses af utilfredshed med ejendomsskatterne, føre et venstrefløjsparti til magten? Et parti, der, indtil krisen for alvor slog igennem, havde en tilslutning på 4-5 pct. af stemmerne, og som består af en række meget forskellige venstrefløjsgrupperinger, der dækker et spektrum fra langt til venstre for Enhedslisten til et godt stykke ind i SF? Et paradoks.

En simpel forklaring kunne være, at grækerne ønskede noget nyt. De vil forblive i EU og i eurozonen, men de vil gerne se et opgør med de strukturer og institutioner, som har ført dem ud i krisen. Væk med den klientelistiske politik, væk med for tætte forbindelser mellem økonomiske interesser og politikere, væk med korruption og skattesnyd. En sådan analyse kan føre til en optimistisk opfattelse af, at ja – godt nok har den nye græske regering fået en noget stormomsust start, godt nok er den skeptisk over for liberalisering af økonomien, og godt nok har den det svært med at skulle levere på de græske forpligtelser i de hidtidige låneaftaler – men i det mindste kan man da forvente, at denne regering vil gøre noget ved eksempelvis korruption og skatteunddragelse og måske endelig stille sig i spidsen for en modernisering af Grækenland. Holder denne forklaring? Nok desværre ikke særligt langt.

For der er også en anden og mindre optimistisk forklaring. For ja – grækerne ville af med den tidligere regering og dens politik. Men det er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at man har stemt for modernisering og reformer. På tværs af det politiske spektrum i Grækenland er der en konservatisme og et ønske om at fastholde en livsform, som ikke harmonerer godt med en liberaliseret økonomi i en globaliseret verden, eller med opbygning af en skattefinansieret velfærdsstat.⁴ Eller for den sags skyld med et gennemgribende brud med skatteunddragelse.

Omdrejningspunktet i denne livsform er fortsat familien, og bevarelsen af familien som en økonomisk enhed – både i de mange små familiedrevne virksomheder⁵ (som oftest kun er rentable, fordi der tænkes kreativt omkring skattebetalingen) og i boligformen, med tre generationer boende som en 'sandwich' i en etageejendom. Læg hertil, at også Grækenlands hærskarere af 'professionelle' – læger, advokater, ingeniører, tandlæger etc.⁶ – formentlig kun kan opretholde en høj indkomst, fordi så stor en del af den er unddraget beskatning. For de fleste grækere er det i orden, at der sættes ind over for de rigestes skatteunddragelse; over for skibsredere og store erhvervsdrivende. Men for store dele af middelklassen – og også SYRIZAs vælgere – er livsformen baseret på, at små virksomheder, landbruget og 'professionerne' kan unddrage sig beskatning, og at fast ejendom ikke beskattes hårdt. Da det er i dette spektrum, en stor del af vælgerne skal findes, så undlader man på tværs af det politiske spektrum for alvor at gøre det klart for den græske middelklasse, at det er den, der skal bære genopretningen af statens finanser – og at skattebyrden for denne gruppe vil skulle være højere end i dag.

Grækerne og ikke mindst SYRIZAs vælgere kritiserer ineffektiviteten i den offentlige administration, langsommeligheden i retsvæsenet og kompleksiteten i love og regler – men det er disse uklare strukturer, man har vænnet sig til at operere i, og hvor man aldrig behøver at acceptere et endeligt nej, for der er altid en ny instans, man kan inddrage.

Man kritiserer uddannelsessystemet – men lægger ikke energien i at forbedre det offentlige system, og fokuserer i stedet på at forbedre sine egne børns chancer ved at sende dem gennem terpeskoler om eftermiddagen. Man kritiserer det ineffektive sundhedssystem – men er uvillig til at se på forhold mellem omkostninger og ydelser og forventer, at man kan opretholde et system, hvor store dele

af befolkningen har et helt urealistisk højt forbrug af sundhedsydelser. Man går direkte til speciallæger selv med den mindste lidelse, og kvinder (selv de unge) screenes hvert år for livmoderhalskræft og brystkræft, og mænd for prostatakræft. De, der ikke er forsikrede, falder til gengæld helt ud af systemet.

Så en realistisk hypotese er, at grækerne stemmer SYRIZA for at bevare familievirksomhederne og de små forretninger. De stemmer SYRIZA for at bevare deres små- ejendomme og familiens nedarvede jordstykker. De stemmer SYRIZA, fordi de vil have en egentlig velfærdsstat med sundhed, uddannelse og sociale ydelser – men som de håber, SYRIZA vil sørge for, at de rigeste betaler. Den store græske middelklasse belønner et parti, som får dem til at tro på, at de selv, de relativt privilegerede, om end for tiden uden tvivl økonomisk pressede, kan slippe billigere.

Og de egentligt marginaliserede – irregulære migranter, pensionister uden familie, langtidsarbejdsløse, uorganiseret arbejdskraft i den private sektor (som ofte har umenneskeligt lange arbejdstider og må vente måneder på deres løn); de, der rent faktisk lider nød – er det svært at se, at der er nogen, der repræsenterer, heller ikke SYRIZA, og deres interesser varetages reelt ikke.

Grækenland og fremtiden i Eurozonen

Så hvad siger denne analyse om Grækenlands fremtid i eurozonen? Noget beroligende og noget mindre beroligende.

Som ovenstående analyse har antydnet, er det vanskeligt at se SYRIZA som udtryk for en radikal strømning, der vil omstyrte den bestående orden. Den græske regering vil gå langt – og kan gå langt, med sin stærke vælgeropbakning – for at bevare Grækenland i euroen og i EU. Og vil formentlig – hvis vi ser bort fra et uheld, en 'Grexit', som det er blevet døbt – kunne lykkes med det.

Men det er lige så vanskeligt at se SYRIZA som repræsenterende en reformerende og moderniserende strømning, der vil lede Grækenland styrket ind i globaliseringens udfordringer. Symbolsk illustreres det af, at nok er SYRIZA en ny regering, men det er fortsat ældre, for ikke at sige gamle, mænd, der tegner den. Både unge og kvinder har kun fået meget begrænset plads i regeringen. Det bedste man kan forvente under den nuværende græske regering er formentlig en fortsættelse af hidtidige regeringers små skridt frem og næsten lige så mange tilbage.

» Det bedste man kan forvente under den nuværende græske regering er formentlig en fortsættelse af hidtidige regeringers små skridt frem og næsten lige så mange tilbage.

En næsten uendelig saga med gennemførelse af netop det mål af reformer, der kan retfærdiggøre fortsat støtte fra långiverne (men med en langsommelig og obstrueret implementering), samt en let forbedret social profil, men ikke det gennemgribende brud med bindingerne på økonomien og opbygning af mere effektive statslige institutioner, der vil kunne føre til en reel vækst og jobskabelse. Og dermed heller ikke til en økonomi, der vil kunne servicere den store og fortsat voksende statslige gældsbyrde.

Så Europas ledere er ikke færdige med at forholde sig til, hvordan man på længere sigt får løst de græske paradokser. ■

Noter:

1) Tak til min kollega, Ambassadør Niels Pultz, for bidrag til dette afsnit, og til ambassadens praktikant Erik Jessen for talmateriale gennem hele artiklen.

2) 2013, ifølge Eurostat.

3) Seks ud af ti grækere ejer en eller anden form for fast ejendom, hvilket er Europarekord, jf.: <http://greece.greekreporter.com/2014/09/19/real-estate-in-greece-reaches-almost-1-trillion-euros/#sthash.MqpemBvD.dpuf>

4) Denne analyse er bl.a. inspireret af Aristos Doxiadis, jf. "Greeks behaving badly? The micro-origins of crisis and revival", forelæsning på Yale University, 5.12.2011; og "Owners, renters, opportunists. Institutions and culture in the Greek economy", publiceret på græsk i Athens Review of Books, juni 2010. Inspiration er ligeledes hentet fra Yannis Palaiologos: "The 13th Labour of Hercules. Inside the Greek Crisis. Portobello Books 2014". En af de bedste introduktioner til det græske samfund fra de senere år.

5) Doxiadis angiver, at i 2008 var 35 pct. af grækerne 'self-employed', for danskerne var det knap 9 pct. I GR var 57 pct. af de beskæftigede i 'non-financial business economy' enten 'self-employed' eller ansatte i virksomheder med under 10 ansatte. I DK var det 20 pct.

6) Der er 6,2 læger pr. 1000 indbyggere i GR, i DK er der 3,4. Der er godt 6.000 advokater i DK, mens der i GR med ca. det dobbelte befolkningstal er over 21.000.